

HERMANN MÜLLER-KARPE, *Handbuch der Vorgeschichte*, Bd. I, *Altsteinzeit*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1968, XI + 389 p. + 274 de planșe

Asistăm, în ultimii ani, la apariția pe plan mondial a unei serii întregi de lucrări consacrate preistoriei, fie de popularizare, fie destinate studenților și chiar specialiștilor. Unele dintre acestea sînt marcate de numele unor autori ca G. Clark, J. Hawkes, S. J. De Laet, A. Leroi-Gourhan, K. J. Narr și S. Pig-gott, lista putînd fi desigur continuată.

Lucrarea lui H. Müller-Karpe, profesor la Universitatea din Frankfurt am Main, ocupă în această constelație a operelor de preistorie un loc cu totul aparte. Ea constituie o *încercare*, cum definește însuși autorul (p. VII), de a oferi o imagine de ansamblu asupra celei mai vechi istorii a societății umane. Volumul de față, consacrat paleoliticului, va fi urmat de alte patru tomuri, destinate neoliticului, epocii aramei, epocii bronzului și primei vîrste a fierului. În concepția autorului, noțiunile de paleolitic, neolitic, epoca aramei, a bronzului și prima vîrstă a fierului servesc pentru definirea unor perioade generale — cronologice și nu totdeauna pentru desemnarea unor etape de dezvoltare concrete, cu anumite structuri economice și trăsături culturale determinate, întrucît, în diferite regiuni ale globului, acestea prezintă decalaje considerabile în timp (p. VII). Spațiul la care se referă lucrarea nu este limitat: atenția autorului este îndreptată, în măsura posibilităților, asupra tuturor celor cinci continente.

Pentru a defini locul lucrării lui H. Müller-Karpe în contextul operelor consacrate preistoriei, ne permitem să invocăm însăși prefața volumului. Autorul constată aici (p. VII) pe bună dreptate că în literatura de specialitate a zilelor noastre întîlnim în mare

număr atît lucrări de preistorie generală, în formă scurtă, de multe ori chiar schematică, cit și tratate temeinic documentate, dar referitoare numai la anumite regiuni sau anumite fenomene culturale. *Lipsește însă pînă acum un tratat sistematic de preistorie universală, în care să fie acordat locul cuvenit izvoarelor*, prezentînd cele mai importante descoperiri sub formă de „registre” și ilustrații. Lucrarea lui H. Müller-Karpe își are drept scop tocmai umplerea acestui gol, adresîndu-se în primul rînd cititorilor care nu au la îndemină o mare bibliotecă de specialitate, precum și acelor, studenților mai ales, care caută o primă cale de acces spre știința preistoriei.

Conștient de dificultățile unei asemenea încercări, autorul menționează că lucrările de o asemenea amploare sînt în general colective. Dar, continuă autorul cu o modestie poate exagerată, și lucrarea de față este de fapt o operă colectivă, dîndu-și aportul la realizarea ei toți cei care prin săpăturile și lucrările lor au contribuit la o mai bună cunoaștere a preistoriei, și față de care autorul se simte doar un redactor (p. VIII).

Volumul I, început încă în anii activității autorului ca docent la Universitatea din München și Würzburg, și terminat la Frankfurt am Main, cuprinde trei părți bine distincte. Cea dintîi, corespunzînd primelor nouă capitole, este o expunere sintetică (compartimentată tematic, regional și cronologic) asupra stadiului actual al cunoștințelor pe plan mondial, privind epoca paleolitică. O a doua parte constituie cap. X, un catalog al celor mai importante descoperiri și, în sfîrșit, ultima parte cuprinde cele 274 de planșe alb-negru, conținînd exclusiv desene. Ultimele două părți reprezintă deci miezul acelei teme-
lii documentare, cu valoare de izvor, pe care se bazează expunerea din prima parte.

Lucrarea începe cu un concis istoric al cercetării paleoliticului, începînd cu sporadi-

cele descoperiri din secolul al XVIII-lea (p. 1—18). Sînt expuse apoi (p. 19—36) teoriile filozofice, biologice-antropologice, etnologice și psihologice privind originea și evoluția timpurie a omenirii, începînd cu mitologia și gînditorii din antichitate și pînă în știința zilelor noastre. Trebuie remarcat că autorul prezintă concepțiile cele mai deosebite, printre care și cea marxistă.

Miezul volumului îl constituie al treilea capitol, „Die Fundstoff und seine Gliederung” (p. 37—134). În cea mai mare parte, acest capitol este consacrat cronologiei arheologice (p. 39—112), trecînd în revistă etapele de dezvoltare paleolitice (inclusiv azilianul post-glacial), în nouă mari regiuni: Europa occidentală, Europa centrală, Peninsula Apenină și cea Balcanică, Europa răsăriteană, Asia anterioară, Asia centrală și răsăriteană, precum Australia, Africa de nord, Africa centrală și de sud, America. O atenție deosebită se acordă aici Europei apusene, și în special Franței. României, discutată în cadrul Europei răsăritene, i se acordă un spațiu relativ restrîns. Relatarea despre paleoliticul inferior (în total opt rînduri) începe cu constatarea că „Din România și Polonia se menționează în literatură destul de multe descoperiri din paleoliticul vechi, datarea lor este însă de cele mai multe ori nesigură ” (p. 82). Sînt apoi amintite descoperirile de la Căpușul Mic, Valea Lupului-Iași și cele din Valea Dîrjovului. Paleoliticul mijlociu este ceva mai bine reprezentat, fiind menționate atît unele așezări de peșteră (Baia de Fier, Borosteni, Nandru, Ohaba-Ponor, Cheia), cît și stațiunea de aer liber de la Ripiceni-Izvor (p. 83—84). În legătură cu paleoliticul superior se arată că în etapa mai veche întîlnim încă elemente arhaice, de tradiție clactoniană și moustieriană (valea Bistriței, Iosășel, peștera La Adam și Ohaba-Ponor). Urmează apoi așa-numitul complex aurignacian din valea Bistriței, cu elemente de tip gravettian, și care prezintă legături evidente cu Europa centrală și Italia, precum și cu sudul U.R.S.S. Acest grup gravettian se prelungește în România pînă la sfîrșitul pleistocenului. În unele regiuni, de exemplu, la marginea sudică a Carpaților, supraviețuiesc pînă la sfîrșitul paleoliticului și formele aurignaciene (p. 86).

În continuarea capitolului al III-lea, în cadrul cronologiei geologice (p. 112—125) sînt discutate urmele glaciațiunilor, formarea teraselor rîurilor din regiunile periglaciare,

formarea loessului și a altor soluri, legate de anumite condiții climatice, fluctuațiile suprafeței mării universale, în strînsă legătură cu glaciațiunile și, în sfîrșit, legătura dintre cronologia geologică și curbele radiațiilor solare. Urmează apoi cronologia paleontologică (p. 125—130) și determinările chimice și fizice (p. 130—134). Se insistă aici asupra determinărilor pe baza conținutului în fluor și, mai ales, asupra metodei carbonului radioactiv (C^{14}). Nici nu se menționează în schimb metoda potasiu-argon (K—A), cu ajutorul căreia s-a obținut, printre altele, și senzaționala dată de 1 750 000 de ani pentru vechimea urmelor lăsate de primul hominid la Olduvai.

În capitolul următor (p. 135—143) se tratează pe scurt problema așezărilor în aer liber sau de peșteră. Tipurile de locuință sînt reconstituite în special după descoperirile din U.R.S.S. (Kostienki, Buret etc.).

Reconstituită pe baza uneltelor, a resturilor de faună și floră, a reprezentărilor artistice, economia paleoliticului (p. 144—146) se caracterizează prin vînătoare și cules. Autorul respinge acele încercări care caută începuturile cultivării plantelor încă în paleoliticul tîrziu. Sculpturile înfățișînd spicuri de la Lourdes și diferitele reprezentări de plante redau nu cereale cultivate, ci mai degrabă ierburi sălbatice culesse. De asemenea, săpăligile din corn de cerb, asemănătoare topoarelor-săpăligi de tip Lyngby nu puteau să servească pentru cultivarea pămîntului. În ce privește domesticirea animalelor, doar pentru cal, ren și cîine se poate presupune un început de domesticire încă din paleoliticul tîrziu.

Relațiile sociale sînt prezentate foarte scurt (p. 167—171), în măsura în care materialul documentar extrem de sărăcăcios permite reconstituirea lor. După un succint capitol destinat grupurilor paleolitice locale și problemei contactelor culturale (p. 172—187), urmează o sistematică expunere privind arta paleolitică (p. 188—223). Acest capitol se împarte în două, în funcție de caracterul imobil sau mobil al operelor discutate. În cadrul primei categorii se vorbește despre arta rupestră — gravuri, picturi, reliefuri și rarele sculpturi, cunoscute deocamdată doar din peștera de la Tuc.d'Audoubert și Montespan (Franța). În cadrul artei minore se discută despre gravurile figurale, reliefurile, contururile decupate, plastica și ornamentele nefigurative. Regretăm că materialul ilustra-

tiv, constînd doar din desene, de multe ori la o scară prea redusă și reprezentînd figuri sau grupuri izolate, este departe de a reda ceva din frumusețea specifică, unică a artei paleolitice, în special a celei rupestre. Avînd în vedere caracterul sacru al reprezentărilor artistice din paleolitic, autorul revine asupra acestora, pe lingă problema jertfelor și a înmormîntărilor, în capitolul următor, închinat cultului și religiei (p. 224—256).

Este de remarcat că la analiza economiei, a relațiilor sociale, a artei sau a cultului și a religiei, autorul se bazează în mod exclusiv pe izvoare autentice, datînd din paleolitic. El renunță deci la un procedeu frecvent folosit, de a include într-o lucrare despre paleolitic și o prezentare a culturii popoarelor primitive de astăzi, aflate pe o treaptă de evoluție intrucîtva analoagă, cum este cazul în recentul *Handbuch der Urgeschichte*, Bd. I., *Ältere und Mittlere Steinzeit*, Bern—München, 1966, redactat de K. J. Narr, în care un însemnat spațiu este acordat descrierii modului de viață al unor popoare primitive, trăind în condițiile paleoliticului și mezoliticului (autori R. Schott și J. Haekel). Cit de superficială este însă această manieră a paralelizărilor forțate arheologico-etnografice a fost neîntîrziat scoasă în evidență de recenziile cărții (S. J. De Laet, în *Helinium*, VIII, 1968, nr. 1, p. 94—95; V. T. Dobosi, în *Arch. Ért.*, 96, 1969, nr. 1, p. 135—136). Se pare că această tendință de a renunța la confruntări etnografice în favoarea folosirii documentelor vremii este destul de puternică în preistoria europeană contemporană. Merită să cităm în acest sens cuvintele lui A. Leroi-Gourhan: „Comment aussi, averti par presque trente ans de métier d'ethnologue, j'ai renoncé à la confrontation ethnologique, refusant ce que je sais des Australiens ou des Esquimaux pour ne pas faire de nos Magdaléniens le produit clandestin du croisement des derniers primitifs du monde contemporain” (*Préhistoire de l'art occidental*, Paris, 1965, p. 79).

Capitolul următor (X) ocupă un loc cu totul aparte în contextul volumului. Este vorba de un substanțial catalog al celor mai importante descoperiri paleolitice din lume (p. 257—348). Catalogul cuprinde 412 descoperiri, grupate pe țări sau unități geografice. În cazul fiecărei descoperiri se specifică caracterul ei, se menționează cercetările întreprinse, se dă o succintă bibliografie, și, în sfîrșit, o concisă prezentare a descoperirilor. Franța figurează cu cele mai multe descoperiri

(125). România figurează doar cu două peșteri, La Adam și Ohaba-Ponor (nr. 312—313), plasate de data aceasta în subcapitolul rezervat Peninsulei Balcanice.

Cele 274 de planșe, așa cum am mai menționat, cuprind exclusiv desene, și cu excepția cîtorva schițe schematice a unor peșteri și a hărților din pl. 272—274, prezintă doar descoperiri în sine. Ar fi fost poate utilă și includerea unor vederi de ansamblu sau parțiale, asupra așezărilor, peșterilor, săpăturilor, precum și a unor planuri, profile etc., pentru a crea posibilitatea de a privi aceste descoperiri, prezentate izolat, în acel mediu concret, geografic și arheologic, din care provin. De asemenea, ar fi fost poate utilă (fiind vorba de un manual!) introducerea unor tabele sinoptice, sintetizînd cele expuse textual.

Menționăm în sfîrșit, că lucrarea mai cuprinde un foarte folositor capitol de regeste și indici tematici, de persoane, de locuri și de abrevieri (p. 349—389), care înlesnesc mult utilizarea acestui tratat de cea mai mare importanță.

A. LÁSZLÓ

HERMANN MÜLLER-KARPE, *Handbuch der Vorgeschichte*, Bd. II: *Jungsteinzeit*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1968, partea I = XIII + 613 p. text; partea a II-a = 6 tabele + 327 planșe

În cel de-al doilea volum din seria deja impresionantă a *Manualului de preistorie* al ilustrului profesor de la Frankfurt am Main, H. Müller-Karpe, este prezentată istoria culturii neolitice de la sfîrșitul pleistocenului, mileniul 8 î.e.n. și pînă în etapa timpurie a înaltei culturi sumeriene și egiptene, secolul al XXVIII-lea î.e.n. (p. V). Cartea se bazează pe o bogată documentare arheologică al cărei volum a crescut vertiginos, mai ales după cel de-al doilea război mondial. De asemenea, pentru întocmirea acestei voluminoase opere, autorul a folosit o imensă și variată literatură de specialitate.

Tratarea epocii neolitice pe plan universal, chiar și sub forma unui manual, a pus autorului o serie de probleme noi mult mai dificile decît epoca paleolitică prezentată în